

Individualitet eller fællesskab?

Af Jens Skou Olsen

I arbejdet med udvikling af gruppebaseret undervisning dukker spørgsmålet omkring den individuelle frihed uvægerligt op. Bekymringen går på, om det gruppebaserede perspektiv vil begrænse den enkeltes muligheder for at udfolde sig frit. Der er en forventning om, at det vil medføre en højere grad af ensretning, idet der vil blive disponeret på gruppens præmisser – der er en forventning om, at det vil være gruppens behov og ønsker, der bliver styrende, og ikke den enkelte elevs eller studerendes værdisæt og krav til mål, forløb og indhold, der sætter dagsordenen. Samtidig viser omverden os, at kompetencer inden for gruppevirksomhed og de sociale fællesskaber bliver mere og mere afgørende for, om vi klarer os godt såvel karrieremæssigt som personligt. Forskningen i menneskers trivsel fortæller os, at vi lever bedre og længere i og med familiens netværk. Hvad angår karrieren er det ikke længere sikkert at satse på soloforhold med bookere, pladeselskaber, uddannelsesinstitutioner m.v. Arbejdsfællesskaber, stødpudegrupper, selvinitieret udgivelsesvirksomhed og iværksætteraktivitet er nu nærmest en forudsætning for, om vi formår at løfte os op over den stigende baggrundsstøj i et ophedet mediebillede. Produktet, det vi vil præsentere er ikke længere tilstrækkeligt i sig selv – der skal en god historie, en skæv vinkel eller et udbrudsforsøg til, før vi bliver hørt. I det hele taget at nå dertil kræver meget mere end et sololøb – der skal en polariseret gruppes samlede ressourcer til, en sammenslutning af ligesindede med et stærkt budskab. Og der venter ingen sikker plads i solen forude; igen og igen skal gruppen holde linjen varm med nye værdier, nye gode historier – Sagt med Bob Dylans ord:

Those who ain't [busy] being born are busy dying. (Dylan: "It's alright Ma")

Det ligner et paradoks: Vores kultur fokuserer på den ene side i stadig stigende grad på individets frihed til at forme sit eget liv – privatskoler, privathospitaler, privatpensioner, betalingsuddannelser, modulbaseret læring, fri bevægelighed m.v. samtidig med, at vi hver især oplever behovet for et stærkere tilhørsforhold til fællesskaberne, til det kollektive. Dét, at kunne skabe og indgå i skiftende netværk spiller en stadig mere afgørende rolle for os – for læring, udvikling og trivsel. Men er det et paradoks? Vi må diskutere, om der er tale om modsætninger i mødet mellem individualitet og fællesskab. Lad os først kigge på begrebet individualitet. Individualitet Hvordan opfatter og bruger

vi begreberne Individualitet og Fællesskab? Vi lever i en kompleks virkelighed, der er i hurtig bevægelse. Alle værdier er i spil, og det kan være svært for os at finde en platform, der kan bære. Globaliseringen med dens voksende kulturelle mangfoldighed stiller store krav til os og udfordrer vores selvforståelse omkring de mest grundlæggende institutioner som f.eks. individualitet og fællesskab. Gennem århundreder har menneskeheden kæmpet for “[i]ndividets ret og frihed til at kunne tro, tænke, tale og handle uden statsmagtens censur og den offentlige menings tvang.” (John Stuart Mills, 1850), og vi står i dag med det fulde ansvar for forvaltningen af vores liv – vi skriver hver især vores egen historie gennem de valg, vi foretager. Vi har opbygget en kultur, hvor vi i høj grad går på indkøb blandt de mange muligheder, sammenhænge og værdisæt uden at vide, om de indbyrdes hænger sammen – uden at vide, om de gensidigt supplerer og styrker hinanden eller tværtimod modarbejder og udfaser hinanden.

Vi er på een og samme tid blevet bygherre, arkitekt, entreprenør og “forbruger” af vor egen tilværelse. Hvis dette projekt lykkes er det individets sejr (over hvem? – over systemet?); hvis projektet mislykkes, så står individet helt alene med det fulde ansvar – og der er ingen eller kun ringe hjælp at hente i fællesskabet. Alle er travlt optaget af præcis samme bevægelse; travlt optaget af at virkeliggøre hver deres individuelle livs byggeprojekt. Denne individualisering kombineret med tabet af værdisæt i forbindelse med marginaliseringen af vores historie, religion, traditioner og sammenbruddet i de autoritative fællesskaber har øget individets sårbarhed. Samtidig arbejder vi på at øge kvaliteten og effektiviteten af vores aktiviteter indenfor mange af vores institutioner med bl.a. krav om synlighed, kvalitetsmåling og systematisk evaluering som pædagogisk værktøj. Vi stilles overfor udfordringer som f.eks. Bologna protokollen – eet eksempel i en strøm af tiltag, der skal internationalisere og modulisere aktiviteter og uddannelser med det formål at sikre individets ret til det frie valg og den frie bevægelighed i en globaliseret verden.

Igen sætter vi den enkelte i en situation, hvor hun skal vælge – individet bliver til en forbruger, og uddannelse bliver til en vare. Og det ikke blot uddannelsen set som en helhed, set som et samlet kulturelt erfaringsbaseret, kompetent og afstemt produkt; den viden, der gemmer sig bag hvert enkelt uddannelsesmodul er i dette billede i sig selv en vare med den modulbaserede struktur som garant for, at den enkelte studerende får maksimal indflydelse på uddannelsens formål og mål; og dermed over retningen, indholdet og kvaliteten. Institutionernes ønske om at kunne bevare overblik og kontrol med dannelsen og uddannelsen bliver udfordret. De faglige krav, uddannelsens identitet og levedygtighed stilles overfor individets ret til at vælge selv – til at bygge sin egen uddannelse –

og risikoen for, at vi i individualitetens navn taber traditionen, fagligheden og kvaliteten på gulvet er til stede. Det er et stort ansvar at lægge på en ungt menneske; og vi må overveje, om begrebet individualitet er tidsvarende eller om vi skal forsøge at gentænke begrebet ind i den nye virkelighed. Den norske professor i pædagogik Lars Løvlie skriver:

Dannelsens mangfoldighed kræver et andet forhold til individualitet og fællesskab end det, vi har været vant til. I det postmoderne samfund kan individualitet ikke udelukkende tænkes som udtryk for det jeg-centrerede. Vi skal også kunne se på individualitet som det uforsonede andet; slet og ret som forskellighed; som den absolutte anden. Det strider mod den demokratiske tanke om lighed og retfærdighed, som er to andre væsentlige dyder i det moderne demokrati. Hvis individualitetens og solidaritetens problem nu stilles op påny, betyder det ikke afsked med demokratiet. Det betyder bare, at demokratiet ikke kan fortsætte som et ligefremt enhedsprojekt, men tvinges til at omdanne sig i forventningen om nye erfaringer og en anderledes dannelse. Der er behov for respekt, tolerance og deliberativ kompetence.

Kan individualisme som begreb gøres mere rummelig? Er der plads til individualisme i fællesskabet? Løvlie taler her om en "kritisk individualisme" som en mulighed for at komme videre – en individualisme, som handler om individets forhold til fællesskabet og ikke kun om individets forhold til sig selv. Dermed bliver relationen mellem henholdsvis mennesker og fællesskaber den forandrende, transcenderende faktor – også for de individuelle valg vi hver især foretager, idet det individuelle valg ikke længere kan ses isoleret. Summen af de mange individuelle valg, der konstant foretages i alle fællesskaber vil i en evig bevægelse ændre landskabet og forudsætningerne for at bevæge sig på det individuelle niveau. Dét, at undlade at foretage et valg er et bevidst individuelt valg, der har store konsekvenser for den enkelte, og ikke nok med det; ved at foretage dette individuelle valg intet at vælge fraskriver individet sig enhver indflydelse på retning, hastighed og mål, da det så bliver de øvriges individuelle valg, der bliver den styrende faktor.

Konklusionen må derfor være, at det ikke giver mening at tale om individualitet uden samtidig at tale om fællesskabet! Vi er, om vi vil det eller ej, vævet ind i fællesskabet. Om det er fællesskabet, der lider under individualitetens udbrudsforsøg eller individet, der begrænses af fællesskabets snærende bånd er et spørgsmål om synsvinkel. I hvert fald virker der langt fra Immanuel Kant (1724-1804) til vore dages etik. Kant talte om at behandle sin næste ikke som et middel, men som et mål i sig selv samt at sørge for egne pligter og andres lykke. Der er vel i dag nogle, der har en tendens til

det omvendte: at jage egen, personlig lykke og så vidt muligt lade andre om at gøre deres pligter! Sammenfattende forsøger vi dermed med en individualitet, der ikke blot er egocentri men som Fællesskab: kært barn har mange navne: gruppe, klasse, venner, hold, orkester, selskab, sammenhæng, bekendte, netværk, samfund, lobby, panel, klub, udvalg, band, kasse, råd, kærester, nævn, cirkel, ægtepar, midte, komité, familie, association, team...(fortsæt selv legen). Og hvert af disse kælenavne for eet og samme fænomen, fællesskabet, rummer hver sit værdisæt og sine afgrænsninger i forhold til såvel andre fællesskaber som individer. Vi kan være med i fællesskabet, og fællesskabet kan holde os ude. Men ikke nok med det – selv når vi er med i fællesskabet kan det gå galt; vi kan være med og alligevel ikke føle os som en del fællesskabet – og vi kan føle, at vi er med i fællesskabet på trods af de øvrige medlemmers manglende accept af vores medlemsskab. Vi har alle stor erfaring med fællesskaber, hvad enten de er gode eller dårlige. Løvlie binder en sløjfe på vores tankerække:

Mellem individualitet og fællesskab eksisterer der et forhold. Dannelse er navnet på udviklingen, forandringen og omdannelsen af dette forhold.